

«НЕПРАГМАТИЧНІ» ВИДИ РЕФЛЕКСІЇ

Є.В.Федорова, аспірантка кафедри
педагогічної творчості,
Сумський державний педагогічний
університет ім.А.С.Макаренка

Психологія рефлексії як наукова проблема була предметом аналізу впродовж тривалого часу, вона не втрачає актуальності і сьогодні. Загальноприйняті сьогодні в психології уявлення про рефлексію можна представити двома дефініціями:

1. Рефлексія – це процес зосередження індивіда на тому, що відбувається в його свідомості.
2. «Рефлексія не форма думки, а форма перетворення думки в інформацію про неї» (Г.Гегель).

У підтексті першого визначення рефлексії міститься вказівка на її прагматичну сутність. Не випадково, у всякому разі, у психологічній літературі зазначається, що рефлексія є процесом саморегуляції свідомості, що виникає в ситуаціях неузгодженості «старого» змісту свідомості і нових «надходжень» до неї. Рефлексія виникає щоразу, коли в поле свідомості індивіда надходить інформація, осмислення якої потребує або нових знань, або переструктурування змісту наявних знань у тезаурусі свідомості.

Аналіз свідчить: рефлексія починається з феномену неузгодженості нашої картини світу (і усвідомлення цієї неузгодженості) та нової інформації; далі здійснюється процедура пошуку назви для початкової стадії «подолання суперечності». Наступний етап – процедура дефініції сформульованого поняття (назви). Знайдене поняття ми співвідносимо з родовим або більш загальним, потім визначаємо його види, вводимо нові поняття у свій тезаурус і у такий спосіб долаємо «суперечності» (неузгодженість) у нашій картині світу.

В яких сферах життєдіяльності людини виникає зазначена неузгодженість між тезаурусом індивіда (його «старими» знаннями) і «ною» інформацією, яка потребує або збагачення тезауруса, або його переструктурування? Відповідь загальновідома:

- 1) у когнітивної (пізнавальної) діяльності;
- 2) у сфері соціально-психологічних відносин;

3) у повсякденних (побутових) рефлексивних ситуаціях переживань, стресів тощо.

В усіх цих сферах рефлексія є процесом подолання (зняття) зазначеної неузгодженості.

Але ось ми випадково опинилися на старій, залишеній дорозі. Її вигляд викликає у нас дивне почуття – незалежності природи і її віддаленості від нас, майже космічної байдужості...

Чи є в цій ситуації елемент неузгодженості тезауруса індивіда і нової «інформації»? Що тут стає пусковим механізмом процесу рефлексії? Контраст між сутністю нашого життя (яке витісняє з нашої свідомості всі питання про те, ким ми є у Всесвіті, навіщо ми потрібні природі) і можливістю звернутися до вічних питань про сенс буття, про діалектику духовного і матеріального, земного і космічного?

Ми знаємо, що відповідей на ці запитання немає, але не можемо не думати про це. Тоді в чому полягає сутність таких рефлексивних станів? Можливо, вони протиставляють суетне та вічне і показують нам істинні масштаби наших справ, з одного боку, і масштаби нашого призначення і сенсу життя – з іншої?

Рефлексія відстороненості, віддаленості від усіх особистих проблем виникає і тоді, коли ми спостерігаємо за світом комах, метеликів, птахів, інших земних істот, яким байдуже до того, є ми на світі чи ні.

Чи означає це, що непрагматична рефлексія – необхідна якість нашої свідомості, яка компенсує нашу надмірну зайнятість собою? Природа немов би заклала програму нашої свідомості межі допустимого егоїзму і антропологічного погляду на світ. По суті, це протиставлення духовного і матеріального – це діалектика життєдіяльності, без якої неможливий розвиток людства.

Результати обговорюваного виду рефлексії неоднозначні, вони відкриті для поглиблення і трансформації у філософські концепції картини світу. Більше того, без рефлексії цього виду наша середньостатистична картина світу виявляється незакінченою. Неузгодженість нашої картини світу і реального Всесвіту і є пусковим механізмом рефлексії в описаній вище ситуації.

Спроби осмислення і подолання зазначеної неузгодженості добре відомі з історії релігійних та філософських вчень, з космологічних, фізичних, математичних концепцій Всесвіту, з творів і роздумів письменників, композиторів, художників. Не претендуючи

на істину, вони добудовують і перебудовують за нас нашу картину світу, і ми стаємо їхніми співавторами або опонентами.

З огляду на викладене постає питання про те, чи не перебільшуємо ми значення нашої рефлексії при вигляді забутої, покинутої дороги? Можливо, це поодинокий випадок, нетипова ситуація? І всі наші міркування суто індивідуальні.

Про те, що наш випадок не поодинокий, не випадковий, свідчить класична література – і проза, і поезія. Осмислити роль пейзажу в рефлексивному вимірі ми можемо за допомогою «шкільної програми» - курсу зарубіжної і української літератури (І.Тургенєв, А.Фет, М.Коцюбинський, Л.Костенко та інші).

Звідси стає очевидним, що непрагматичні види рефлексії активізують наявні у нас гени нашого космічного походження і єдності.

Викладене вище потребує, на нашу думку, розширення емпіричного матеріалу, накопичення рефлексивних ситуацій непрагматичного типу, їх структурування і осмислення с точки зору теорії рефлексії.

Література

1. Агафонов А.Ю. Основы смысловой теории сознания: Монография. – СПб., 2003.
2. Гегель Г. Феноменология духа. – М., 1973. – С.112.
3. Лефевр В. Рефлексия: Монография. – М., 2003.